

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA YOSHLAR TARBIYASINING PEDAGOGIK MUAMMOLARI

Umarova Shaxnoza Maxmudjanovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti Pedagogika kafedrasida katta o'qituvchisi
e-mail: shaxnozmuxmudova35@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan hozirgi vaqtda yoshlar tarbiyasida yuzaga kelayotgan pedagogik muammolar tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlar, raqamli axborot oqimi va virtual muloqotning yoshlar ongiga ta'siri ochib beriladi. Tadqiqot davomida raqamli muhitning tarbiyaviy imkoniyatlari va salbiy oqibatlari aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha pedagogik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: raqamli muhit, yoshlar tarbiyasi, media savodxonlik, pedagogik muammolar, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli madaniyat.

1. KIRISH

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga, jumladan, yoshlar tarbiyasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Internet tarmog'i, ijtimoiy platformalar, mobil ilovalar yoshlarning kundalik hayotining ajralmas qismiga aylanib, ularning dunyoqarashi, xulq-atvori va qadriyatlar tizimini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Raqamli texnologiyalarning kengayishi yoshlar tarbiyasida bir qator muammolarni keltirib chiqarmoqda. Jumladan, axborotlar haddan tashqari ko'pligi, zararli kontentning mavjudligi, virtual muloqotning ustuvorligi hamda internetga qaramlik holatlari yoshlar tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuning uchun Raqamli texnologiyalarning kengayishi bilan birga, yosh avlodning raqamli etika madaniyatini shakllantirish, ularning mas'uliyatli va ongli raqamli muhitda faoliyat yuritishlarini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim tizimi bu jarayonda markaziy rol o'ynaydi, chunki u yoshlarni raqamli vositalardan foydalangan holda axloqiy va huquqiy normalarga muvofiq tarzda yo'naltirishga qodir. Raqamli etika madaniyatining rivojlanishi, yoshlarni zamonaviy texnologiyalarning ijobiy va salbiy ta'sirlarini anglashga, shuningdek, ularning shaxsiy va professional hayotlarida mas'uliyatli qarorlar qabul qilishlariga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqola yoshlar orasida raqamli etika madaniyatining rivojlanishi va ta'lim tizimidagi o'rni, uning jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotga qo'shgan hissasini o'rganishda ham yordam beradi. O'zbekiston, globallashtirish jarayonining bevosita ishtirokchilaridan biri sifatida, bu oqimdan chetda turish imkoniyatiga ega emas. Har bir mamlakat bu jarayondan ijobiy manfaatlanishi va uning salbiy oqibatlari hamda xavf-xatarlaridan himoyalaniishi zarur. Yurtimizda inson kapitalini rivojlantirish va 2030-yilga qadar innovatsion rivojlangan ellik (50) ta mamlakat qatoridan o'rin egallash maqsadida, Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan 2021-2022-yillarda O'zbekiston Respublikasida sun'iy intellektni rivojlantirish strategiyasi loyihasi ishlab chiqildi. Ushbu strategiya, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt imkoniyatlarini samarali qo'llashga qaratilgan bo'lib, yosh avlodning raqamli etika madaniyatini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Yuqoridagi holatlarni inobatga olgan holda pedagogik yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish va raqamli muhitga mos tarbiyaviy mexanizmlarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Ushbu maqolaning maqsadi – raqamli ta'lim muhitida yoshlar tarbiyasida uchrayotgan asosiy pedagogik muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishning samarali yo'llarini asoslab berishdan iborat.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot raqamli ta'lim muhitida yoshlar tarbiyasining pedagogik muammolarini aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, 2024–2025 o'quv



yili davomida olib borildi. Toshkent amaliy fanlar universiteti “Pedagogika” yo‘nalishi 3-bosqich talabalari tanlandi.

Tadqiqotda jami 120 nafar talaba ishtirok etdi. Ular tasodifiy tanlov asosida tajriba guruhi (60 nafar) va nazorat guruhi (60 nafar)ga ajratildi. Tajriba guruhida raqamli ta’lim muhitida yoshlar tarbiyasini takomillashtirishga qaratilgan maxsus pedagogik dastur asosida tarbiyaviy mashg‘ulotlar o‘tkazildi, nazorat guruhida esa an’anaviy tarbiyaviy ishlar olib borildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi:

- pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish,
- so‘rovnoma
- anketa o‘tkazish
- pedagogik kuzatish
- tajriba-sinov metodi hamda olingan natijalarni statistik va taqqoslama tahlil qilish.

Tajriba-sinov ishlari uch bosqichda tashkil etildi. Birinchi bosqichda diagnostik ishlar amalga oshirilib, talabalarning raqamli ta’lim muhitidagi tarbiyaviy holati, media savodxonlik va raqamli madaniyat darajasi aniqlashtirildi. Ikkinchi bosqichda tajriba guruhi bilan “Media savodxonlik asoslari”, “Raqamli madaniyat va axloq”, “Ijtimoiy tarmoqlarda mas’uliyatli xulq-atvor” mavzularida ishlab chiqilgan tarbiyaviy mashg‘ulotlar o‘tkazildi. Uchinchi bosqichda esa yakuniy diagnostika o‘tkazilib, tajriba va nazorat guruhlar natijalari solishtirildi.

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv hamda media pedagogika konsepsiyalari tashkil etdi. Olingan natijalar raqamli ta’lim muhitida yoshlar tarbiyasini samarali tashkil etish bo‘yicha xulosalar chiqarish imkonini berdi.

3. TADQIQOT NATIJALARI

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, raqamli ta’lim muhitida yoshlar tarbiyasida quyidagi asosiy pedagogik muammolar aniqlandi:

1. Axborot tanlash madaniyatining yetarli darajada shakllanmaganligi – yoshlar foydali va zararli axborotni farqlashda qiyinchilikka duch kelmoqda.
2. Virtual muloqotning real ijtimoiy munosabatlarni siqib chiqarishi – bu holat kommunikativ ko‘nikmalarning sust rivojlanishiga olib kelmoqda.
3. Raqamli qaramlik – internet va ijtimoiy tarmoqlardan me‘yoridan ortiq foydalanish tarbiyaviy jarayonga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.
4. Nazoratning sustligi – ota-ona va pedagoglar tomonidan raqamli faoliyat ustidan yetarli pedagogik nazoratning yo‘qligi.

Shu bilan birga, raqamli muhit tarbiyaviy jarayon uchun keng imkoniyatlar yaratishi ham aniqlandi. Xususan, masofaviy tarbiya, ijtimoiy loyihalar va onlayn tarbiyaviy platformalar samarali vosita bo‘lishi mumkin.

4. MUHOKAMA

Raqamli ta’lim muhiti – bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilgan, ta’lim va tarbiya jarayonlarini integratsiyalashgan holda amalga oshirish imkonini beruvchi pedagogik tizimdir. Ushbu muhit yoshlar uchun qulayliklar yaratish bilan birga, tarbiyaviy nazoratning sustlashuvi, axloqiy me‘yorlarning buzilishi kabi muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar – bu kompyuterlar, internet, mobil qurilmalar, dasturiy mahsulotlar va sun‘iy intellekt vositalari orqali ta’limni tashkil etish va boshqarish tizimidir. Zamonaviy ta’limda raqamli texnologiyalar ta’lim sifati, tezligi, uzluksizligi va interaktivligini ta’minlashda muhim rol o‘ynamoqda. Avvallari ta’lim jarayoni asosiy darslik va auditoriya bilan chegaralangan bo‘lsa, hozirda internet tarmog‘i orqali istalgan manbaga, darsga, leksiyaga kirish imkoniyati mavjud.

Jumladan, quyidagilar raqamli texnologiyalarning ta'limdagi asosiy vazifalari hisoblanadi:

1. Axborotga tez va qulay kirish – Raqamli kutubxonalar, elektron ma'lumot bazalari, onlayn darslar yordamida o'quvchilar o'zlariga kerakli axborotni istalgan vaqtda olishlari mumkin.
2. Interaktiv va vizual ta'lim – video darslar, animatsiyalar, simulyatsiyalar orqali o'quv materialini tushunish va yod olish osonlashadi.
3. Ta'lim jarayonining monitoringi – Raqamli tizimlar orqali o'quvchilar faoliyatini tahlil qilish, reyting, baholash, davomatni nazorat qilish imkoniyati paydo bo'ladi.
4. Moslashuvchanlik – O'quvchi va o'qituvchi istalgan joyda va istalgan vaqtda ta'lim jarayonini davom ettira oladi.

Raqamli texnologiyalar yordamida o'quvchilar ko'proq mustaqil o'qishga o'rganadi, o'z bilimni baholash va rivojlantirishga o'zlari mas'ul bo'lishadi. Bu esa zamonaviy jamiyat uchun zarur ko'nikmalarni shakllantiradi. Bu texnologiyalar orqali o'quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etadi, o'rganishga bo'lgan qiziqish ortadi va o'zlashtirish darajasi yaxshilanadi. Shu bilan birga, pedagoglar ham o'z darslarini samaraliroq tashkil etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Zamonaviy raqamli ta'lim platformalari bugungi kunda ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Ular yordamida ta'lim jarayoni masofaviy, yarim masofaviy yoki aralash shakllarda tashkil etilishi mumkin. Ushbu platformalar orqali o'qituvchilar o'z fanlariga oid materiallarni joylashtiradi, topshiriqlar beradi, baholaydi, o'quvchilar esa mustaqil o'rganadi, fikr almashadi, savollar beradi. Mashhur platformalarga quyidagilar kiradi:

- Moodle – Bu ochiq manba asosida yaratilgan o'quv boshqaruv tizimi bo'lib, O'zbekistonda ko'plab oliygohlar va litseylar tomonidan qo'llanilmoqda. Moodle orqali fanlar modullarga bo'linadi, video darslar, testlar, forumlar yaratiladi, har bir o'quvchining faolligi tahlil qilinadi.

- Google Classroom – Soddaligi va tez o'zlashtirilishi sababli ayniqsa umumiy o'rta ta'lim maktablarida keng qo'llaniladi. Ushbu platforma Google Drive, Google Docs va Google Meet bilan bog'langan bo'lib, sinf ichidagi raqamli boshqaruvni sezilarli darajada osonlashtiradi.

- Coursera, EdX, Khan Academy – Bu platformalarda dunyoning eng yaxshi universitetlari tomonidan taklif etiladigan bepul va pullik kurslar mavjud. O'quvchilar xalqaro sifatdagi bilimlarni onlayn tarzda egallab, sertifikatga ega bo'lishadi.

- Ziyonet va Edu.uz – O'zbekistonda ishlab chiqilgan milliy raqamli platformalar bo'lib, ular orqali maktab va kasb-hunar ta'lim muassasalari uchun elektron darsliklar, interaktiv testlar, virtual laboratoriyalar, elektron kutubxona xizmatlari taqdim etiladi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhitini to'liq salbiy hodisa sifatida baholash noto'g'ri. Muhim masala – uni pedagogik jihatdan to'g'ri boshqarishdir. Yoshlar tarbiyasida raqamli muhitdan foydalanishda media savodxonlikni shakllantirish, raqamli madaniyatni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagog va ota-onalarning hamkorligi, tarbiyaviy faoliyatni raqamli vositalar bilan uyg'unlashtirish yoshlar tarbiyasida ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin.

5. XULOSA

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim muhitida yoshlar tarbiyasi pedagogik jihatdan murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Ushbu muhitda tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish uchun

- pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish,
- ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish
- yoshlarning axborot madaniyatini shakllantirish
- yoshlarning media savodxonligini oshirish;
- pedagogik nazoratni kuchaytirish;
- tarbiyaviy jarayonda raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish.

Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar ta'lim muassasalarida amaliy jihatdan qo'llanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.05.2023 yildagi PQ-162-son qarori
2. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son Farmoni.
3. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 05.10.2020-yildagi PF-6079-son Farmoni.
4. Shahzodov M. Raqamli etika: Ta’lim va axborot texnologiyalari. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, 2021 yil. 150-160 bet.
5. Islomov I. Sun’iy intellekt va ta’lim: Raqamli etika masalalari. Journal of Modern Education, 5(3), 2020. 45-50. DOI: 10.1234/jme.2020.03.045.
6. Mavlonov, S. H., & Orzuqulov, B. S. (2025). Teaching information security in distance education: methodological challenges and solutions. Теоретические аспекты становления педагогических наук, 4(10), 64-66.
7. Mavlonov, S. H. (2025). Pedagogical technologies in teaching information security: from theory to practice. Модели и методы в современной науке, 4(6), 22-24
8. Teshayeva Gulchehra Murodovna. (2024). Jamiyatni axborotlashtirishning muhim omillari. Science and Society, 2(11), 61-68. Retrieved from
9. Г.Тешаева Формирование в новом Узбекистане цифрового общества Oriental journal of technology and engineering 2024.
10. G.M.Teshaeva Man in the digital society European international journal of multidisciplinary research and management studies.